

מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל

הקדמת העורך

בחסידות מבואר כי תכלית ירידת הנשמה לעולם הזה הוא בכדי לזכך את העולם, הגוף והנפש הבהמית. כאשר יהודי לומד תורה ומקיים מצוות הרי הוא מזכך את המציאות הגשמית שלו ושל העולם בו הוא פועל ומכין את העולם להיות דירה לו ית'. אמנם, למרות שירידת הנשמה לעולם טובה לזיכוך העולם, עדיין נשאלת השאלה: כיצד זה טוב לנשמה עצמה? והרי קודם שירדה לעולם הייתה הנשמה כלולה במחשבתו של הקב"ה, התאחדות נפלאה עם אור אין סוף. ואם כן, הרי שירידת הנשמה לעולם הזה – כשמה כן היא: ירידה. לא רק במובן ה"גיאוגרפי" של המילה (שקודם הייתה הנשמה בעולמות רוחניים עליונים ועכשיו ירדה לעולם הגשמי) אלא ירידה במובן של פחיתות, כביכול, לעומת מעמדה קודם ירידתה. אמנם אח"כ יכולה להיות מזה עליה גדולה לנשמה בגן עדן, אבל קשה לומר שכל התועלת שיש לנשמה מהירידה היא רק בשביל הגן עדן שיבוא אח"כ, שכן "כל הדרכים בחזקת סכנה" ומי לידינו יתקע כי הנשמה אכן תזכה לעילוי לאחר מאה ועשרים? שמא חלילה להיפך...?

ואכן, במאמר שלפנינו מסביר אדמוה"ז כי העילוי שיש לנשמה בירידתה לעולם הזה אינה רק בשכר שיבוא אח"כ, אלא בעצם היותה נשמה בגוף גשמי הלומד תורה, מקיים מצוות ומזכך את העולם. מהו העילוי הנפעל בנשמה כאן למטה (ודווקא) בעולם הזה? זאת נלמד מברכתו של בלעם הרשע! וכדלקמן:

מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל

המילה "רובע" כוללת בתוכה ב' מובנים:

א. רבע

ב. ארבע

במאמר זה מתייחס אדמוה"ז לאפשרות השניה – "ארבע" ומסביר כי "רובע ישראל" רומז על ארבע הדרגות בנפש האדם המקבילות לפסוק (ישעיהו מ"ג) " כל הנקרא בשמי וְלִכְבוֹדִי בְרָאֲתִיו, יִצְרְתִיו אֶף עֲשִׂיתִיו".

בראתיו – מחשבה (שהיא מתגלה כמו "יש מאין". כי קודם לא הייתה מחשבה כלל, ועכשיו לפתע היא ישנה)

יצרתיו – דיבור (כי יצירה הוא דבר מתוך דבר. כך הדיבור בא מתוך המחשבה)

(אף – יתבאר בסמוך)

עשיתיו – מעשה.

למילה "אף" בפסוק ישנם ב' מובנים:

א. המילה "אף" באה להרחיק את "עשיתיו" מ "בראתיו יצרתיו". לומר שהמרחק בין המעשה למחשבה הוא רחוק לאין ערוך מהמרחק שבין הדיבור למחשבה. כפי שאנו רואים שכל אחד חושב ואף מדבר על שיפור, אבל לשפר בפועל זה כבר סיפור אחר לגמרי..

ב. "אף" רומז על דרגה רביעית שלמעלה גם ממחשבה. והסיבה שהמילה "אף" מופיעה לפני "עשיתיו" הוא כי גלוי הדרגה הנעלית הזאת היא דווקא במעשה. כפי שיתבאר.

אך להבין כל זה יש להקדים תחילה בעניין שבו פתחנו את המאמר: מה תועלת יש לנשמה עצמה בירידתה לעולם הגשמי להתלבש בגוף ונפש הבהמית?

שני אופנים ב "רעותא דליבא"

עבודת ה' של יהודי לא יכולה להיות "טכנית" בלבד. על יהודי לעורר בליבו אהבת ה' ויראתו ולעובדו ית' מתוך אהבה ויראה אלו. או אז נעשים האהבה והיראה כמו כנפיים המרימות את מעשה המצוות כלפי מעלה אל שורשם ומקורם הרוחני. אמנם ב "רעותא דליבא" ישנם שתי דרגות:

א. דרגא התלויה בכך שהאדם עצמו יעורר את ליבו לאהבה את ה'. זאת עושים על ידי התבוננות בגדלות ה' ואהבתו אלינו (כלומר שאהבה זו באה על ידי המחשבה – "בראתיו"). אמנם, אהבה זו הינה מוגבלת, כי כפי ערך ההתבוננות כך תהיה גודל האהבה. ולכן נקראת אהבה זו רק "חיצונית הלב", כי החיצונית "מתפעלת" מה "חוץ". כאשר אדם זוכה לעורר אהבה זו הרי שאהבה זו מסייעת לו במלחמתו ביצר הרע.

ב. דרגא שהיא מתנה מלמעלה "עבודת מתנה אתן את כהונתכם". אהבה זו קשורה עם בחינת ה' "יחידה" שבנפש, הדרגה הנעלית ביותר שאיננה כלל בהתלבשות בגוף או אפילו בעולמות עליונים, אלא שהיא דבוקה בעצמותו ית' ואין לה אלא רצון אחד לאביה שבשמים והיא המעלה והמדרגה שאין דוגמתה ולא בערכה נמצא בגשמיות כלל רק לה' לבדו. ולכן נקראת "יחידה" מפני שהיא דבוקה ב "יחיד". אהבה זו הינה בלתי מוגבלת. זוהי אהבה בפנימיות הלב. אשרי אדם זוכה לכך, שכן ל "יחידה" שבנפש אין "לעומת זה" ואין מה שיכול לנגד לה. זוהי אהבה שלמעלה מטעם ודעת, למעלה גם מ "בראתיו".

כפי שהוא בנפש האדם, כך זה גם אצל הקב"ה כביכול. כי הרצון העליון הוא ה "אף" שלמעלה גם ממחשבה (טעם ודעת). בחסידות מוסבר כי רצון הוא פנימי יותר מאשר המחשבה, כי המחשבה היא רק לבוש חיצוני לנפש (אחד מתוך שלושת הלבושים החיצוניים של הנפש: מחשבה, דיבור ומעשה) ולכן אין היא דבר עצמי עם החכם. משא"כ רצון הוא תנועה בנפש עצמה, שכאשר נוטה הנפש לדבר אנו אומרים שהוא רוצה דבר זה. ולכן רצון קשור עם עצמיות הנפש. הרצון העליון הוא דווקא במעשה המצוות (כפי שאומר רש"י על הפסוק "עולה אשה ריח ניחוח לה" (ויקרא א, ט): "ניחוח, נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני", כלומר שהרצון העליון קשור עם קיום המצוות המעשיות כאן למטה בעולם הזה, נשמה בגוף).

ובזאת יובן התועלת שיש לנשמה עצמה כאן למטה בהיותה לבושה בגוף גשמי. כי כשהייתה הנשמה למעלה הייתה כלולה אז "רק" במחשבתו של הקב"ה. אך בהיותה למטה נשמה בגוף, וצריכה להתגבר על נפש הבהמית ויצר הרע ולכופף אותם לרצון ה', הרי שלא רק שעל ידי העבודה של "איתכפיא" נגרם נחת רוח לפני ה' אלא שעל ידי מעשה המצוות הרי הרצון העליון, "אף עשיתיו", שורה ומתגלה באדם, שזוהי דרגא נעלית לאין ערוך לגבי הדרגא שהייתה קודם ירידתה לעולם, כפי שאהבה שבפנימיות הלב נעלית לאין ערוך מזו שבחיצוניות הלב, כנ"ל.

מעלת התורה

למרות מה שנאמר לעיל כי על ידי מעשה המצוות מתכללת הנשמה עם הרצון העליון למעלה מכפי שהייתה קודם ירידתה לעולם הזה. מכל מקום ישנה דרגא אף נעלית מכך. ובהקדים:

בתחילת המאמר דובר אודות המעלה של "רובע ישראל" – מעלת המצוות. ואמנם ברכת בלעם פותחת במילים "מי מנה עפר ליעקב". ומבאר אדמוה"ז:

במסכת יומא (כב.) שואלת הגמ' על הפסוק (הושע ב,א'): "וְהָיָה מִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסְפָּר וְהָיָה בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עָמִי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל-חַי" שלכאורה ישנה סתירה מתחילת הפסוק לסופו. בתחילה נאמר: "והיה מספר בני ישראל" כלומר שיש לבני ישראל מספר שניתן למנותו גם עם הוא רב מאד, ואילו בהמשך הפסוק נאמר "אשר לא ימד ולא יספר" כלומר שאין להם מספר שניתן למנותו. והגמ' מתרצת: כאשר עושין רצונו של מקום אז "לא ימד ולא יספר", ולהיפך.

אבל ישנו פירוש פנימי יותר:

כאשר ניקח לדוגמא את חול הים בין שהוא רטוב ובין שהוא יבש, אזי למרות שהוא מורכב ממליוני גרגרים קטנים, מכל מקום אין אומרים שיש כאן ריבוי גרגרים, אלא קוראים לזה בשם אחד כאילו היה מציאות אחת: חוף ים. גם כאשר הוא יבש אזי הוא מפורר לריבוי הגרגרים המרכיבים אותו. אבל גם אז, למרות הריבוי אין אנו אומרים שיש לגרגרים אלו מספר משום שהם רבים מידי למנות.

כך גם לגבי בני ישראל, מה שנאמר "והיה מספר" אין הכוונה לומר שישנו מספר הנמנה, כגון רבבה או אלפי רבבה. אלא הכוונה היא שיש ריבוי פרטים. עד כמה הריבוי? "אשר לא ימד ולא יספר".

המצוות הם בגדר "מספר" (שהרי יש מספר וגבול למצוות) אך התורה היא למעלה ממספר שהרי התורה רחבה היא מיני ארץ ועמוקה היא מיני ים! וכל החכמות טמונות בה. ולית מילי דלא רמיזא באוריתא, כמו שאמרו חז"ל (אבות ה, כב): "הִפְּךָ בְּהַ וְהִפְּךָ בְּהַ, דְּכֵלָא בְּהַ". התורה היא עצם רצונו של הקב"ה.

ולכן על ידי לימוד התורה, לא רק שהרצון העליון שורה בו, אלא שהחב"ד שבנפש האדם מתאחדים עם החב"ד של הקב"ה בעצמו שזהו ייחוד נפלא שאין כדוגמתו וכערכו בגשמיות כלל! וזהו אף למעלה מהאיחוד שעל ידי קיום המצוות.

קיום המצוות, אם כן, הוא "יחודא תתאה", יחוד עם אלוקות אבל כפי שהאור האלוקי נמשך כאן למטה ומתלבש באדם ובעולם. ואילו לימוד התורה הוא "ייחודא עילאה" כלומר שנפש האדם מתעלית להתדבק בחכמה האלוקית האין סופית.

ולכן יש לומר כי בירידת הנשמה להתלבש כאן בגוף הגשמי, והיא לומדת תורה ומקיימת מצוות, לא רק שהיא זוכה לעילוי של "יחודא תתאה" (שזה לא היה לה כשהייתה כלולה במחשבתו ית') אלא גם המעלה של "יחודא עילאה"!

אם כן, נמצא בלעם מברך את בני ישראל בשני אופני היחוד:

"מי מנה עפר ליעקב" – יחודא עילאה.

"ומספר את רובע ישראל" – יחודא תתאה.